

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти і виступу Президента України Л.Д.Кучми». – Київ : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2001. – Ч.4. – С. 11-13.

АГІОГРАФІЧНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

Савченко Ірина Віталіївна

Серед головних проблем, які доводиться вирішувати сучасній національній педагогічній науці, особливо актуальною, на нашу думку, видається проблема шляхів і методів формування морально-етичних цінностей майбутнього вчителя. Одним із дієвих і серйозних засобів вироблення справді гуманістичного способу мислення і почування може стати звернення до найпродуктивнішого у цьому аспекті жанру християнської писемності – агіографічної літератури. При цьому хочемо відразу наголосити, що тут не йтиметься ні про релігійне виховання, ні про вироблення певних конфесійних пріоритетів, адже агіографію можна розглядати не лише як моральний канон середньовічної християнської свідомості, але і як сукупність художніх творів, що вирішують глобальні проблеми людського життя, як-то: людина і світ, індивідуальність і влада, жорстокість і милосердя, сенс існування, протистояння вічного і минушого тощо.

У добу Середньовіччя, коли активно починає функціонувати давньоукраїнська агіографія, свобода вибору між добром і злом (у яких би формах вони не конкретизувалися) стає однією з кардинальних проблем загальнолюдської моральності і залишається такою і до сьогодні.

Російський історик В.Ключевський зазначав, що “моральне багатство народу наочно обчислюється пам’ятниками справ на загальне благо, пам’яттями діячів, які привнесли найбільшу кількість добра у своє суспільство... Вони

живлять не народну зарозумілість, а думку про відповідальність нащадків перед великими предками, бо моральне почуття є почуттям обов'язку”.

Твори агіографічної літератури якраз і можуть виконати функцію своєрідного нагадування про моральне почуття обов'язку перед минулим та майбутнім.

Ще в найдавніші часи формування агіографічного жанру була визначена його головна практична мета: давати приклади зразкової християнської поведінки, учити християнській моралі. У центрі уваги агіографічного твору стоять проблеми конкретного людського життя, проте життя не пересічного, буденного, з усіма його незмінними випадковостями, а виняткового, осмислення якого передбачає безпосереднє звертання до відповідних етичних і світоглядних категорій. У життях немає неповторних людських характерів і психологічної мотивації поведінки героїв, але є багатоманіття життєвого прояву загальнолюдських властивостей через вчинок у певних ситуаціях. А це особливо важливо для формування житейського ідеалу, що уособлює в собі не якісь окремі людські риси, а є втіленням узагальнених, глобальних у своїй значущості моральних постулатів.

У життях святих можна знайти безліч настанов, висловлених святими мужами, зокрема про мужнє переживання переслідувань, презирство до матеріальних благ, про боротьбу з пристрастями. У цих настановах вказуються засоби моральної стійкості не лише щодо побутових спокус, але і засоби протистояння владі, будь-якій уніфікації особистості, тобто засоби щодо збереження власної індивідуальності, яка реалізує себе лише на користь ідеї добра і любові. Особистість стверджується у боротьбі зі злом, а потім - у ствердженні своїх поглядів, своїх ідей, супроти ідей панівних, тих, що пригнічують свободу особистості за допомогою держави, різних осіб, позбавлених особистісного начала. Повчальність і переконливість цих настанов посилюється тим, що вони висловлені щодо християнських подвижників, життя яких є прикладом реалізації декларованих правил і настанов.

Житійний твір є своєрідним моральним каноном, адже у ньому втілені канонічні уявлення про досконале людське життя. У Київській Русі агіографія як форма розгортання християнського віровчення в діях і подвигах конкретних осіб набула значення морального прикладу для наслідування на шляху реалізації вищої мети християнського життя, яким і постає обожнення в святості, тобто наближення людини до Бога через власні діяння. Численні герої житій – Борис і Гліб, Володимир, Ольга, Феодосій Печерський – своїми вчинками демонструють не тільки і не стільки відданість християнському Богові, скільки приклад життя і смерті во ім'я слави своєї держави, її народу. Житійні історії сприяють утвердженню “святого” ставлення до Батьківщини, яка стає предметом ніжної і релігійної любові, а також показують, що служіння рідній землі вимагає від людини певних якостей: твердості, ясності мислення, мужності, могутніх духовних сил.

Вітчизняна агіографія не тільки стверджувала моральний ідеал, але й намагалася збагнути внутрішній, духовний світ людини, передовсім досліджуючи шлях досягнення й наслідування цього ідеалу. Увагу тут зосереджено на внутрішньому світі людини, на змаганні різних поривань, що відбувається у душі зображуваного героя. За допомогою образу святого вперше у вітчизняній духовності через канонічні ідеї житій – любов до ближнього, “нищелюбіє”, милостивість - утверджується почуття сумління, ідеал любові, милосердя, співчуття, готовності до самопожертви во ім'я щастя ближнього свого.

Загалом за тривалий час свого існування агіографія чітко сформулювала систему моральних цінностей, які легко сприймаються і є переконливими щодо життєвості та житейської потреби, а саме: самовладність людини, тобто її здатність контролювати і оцінювати власні вчинки; діяння людські як найкраща оцінка індивіда; божественність людського розуму, який потребує постійного вдосконалення; праця як основа життя; милосердя, всепрощення та любов як визначальні поняття усього земного.

Саме ці моральні постулати мусять стати пріоритетними для особистості, що працює з дітьми. Зрозуміло, що їх формування у сьогоднішнього студента є процесом досить складним і часто утрудненим властивим сучасній молоді скептицизмом. Знайомство ж з конкретними прикладами високої моралі та твердості у здобутті життєвої мети, які демонструє нам агіографічна література, може позитивно впливати на формування високоморального ідеалу людської особистості.